

УДК 336.13

Константюк Н. І.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

Досліджено механізм фінансового забезпечення розвитку людського капіталу та його вплив на конкурентоспроможність економіки держави. Обумовлено необхідність державної підтримки належного медичного обслуговування, соціального захисту і розвитку освіти та науки.

Ключові слова: людський капітал, фінансове забезпечення людського капіталу, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, економіка і держава.

Постановка проблеми. З розвитком глобальної економіки людський капітал стає одним із основних видів капіталу, поступово витісняючи на задній план усі інші його види. Але, як будь-який вид капіталу, він потребує належного фінансового забезпечення для його відтворення. Система освіти, поряд з охороною здоров'я та соціальним захистом, є найголовнішими напрямками розвитку людського капіталу. Останній, у свою чергу, є основою інноваційного та економічного розвитку держави, забезпечуючи високу конкурентоздатність країни у світовому масштабі. Виходячи з цього, стратегічно важливе значення має фінансування розвитку людського капіталу, відповідальність за яке лежить у більшій мірі, саме на державі. Дане питання на теренах вітчизняної науки є мало дослідженим та потребує глибокого вивчення, оскільки людський капітал прямо пропорційно впливає на ефективність та конкурентоздатність економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем фінансового забезпечення розвитку людського капіталу віднайшли відображення у публікаціях О. Баєвої, В. Брича, К. Вишньовської, М. Волошин, Ю. Гайдаєва, О. Грیشової, О. Захарової, В. Зеленевица, І. Комарової, А. Колота, Р. Крамченко, З. Лободіної, Е. Лібанової, О. Петренка, Н. Ушенко та ін. Проте, глобалізаційні процеси та економіка знань, які мають прямий вплив на економічний розвиток національного та світового господарства, вимагають нових підходів до фінансування людського капіталу. А без людського капіталу сьогодні неможливий жоден прогрес у всіх сферах буття.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення взаємозв'язку між фінансовим забезпеченням людського капіталу та економічним зростанням країни, а також порівняльний аналіз видатків на розвиток людського капіталу.

Виклад основного матеріалу. Еволюція політичної економії капіталізму проходить такі етапи: економіка товару (основна частка доданої вартості виникає на рівні товару); економіка відносин (додана вартість генерується на рівні економічного проекту); економіка менеджменту (головний актив компанії – якість менеджменту); економіка послуг (додана вартість створюється за рахунок якіснішого обслуговування клієнта). І, нарешті, економіка знань, що базується на інтелектуальних здібностях людини, де додана вартість виникає в процесі генерування та промислового використання знань. Створення вартості, яка як політекономічна категорія стає дедалі нематеріальнішою, в економіці знань, пов'язана з радикальними змінами в суспільстві й у моделях ведення бізнесу.

На початку нинішнього століття концепція знання, як джерела економічного розвитку, сприяла

виникненню нового поняття – економіка знань (*knowledge-based economy*). Знання (вже не стільки філософська категорія, скільки економічна) тепер стає основним джерелом багатства нації на рівні компаній і країн. У розвинених економіках вартість промислових активів компаній і організацій безпосередньо пов'язана з їхньою здатністю генерувати нові знання, з інтелектуальним капіталом.

Економіку знань рухає їх виробництво, розподіл і використання. Джерелом економічного зростання й конкурентоспроможності в ній є продукування ідей, а не товарів. Лише країни, що продукують знання та інтегрують їх у свої економічні моделі, зможуть бути глобально конкурентоспроможними. За визначенням Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР), знання визнається сьогодні двигуном продуктивності праці й економічного зростання.

Характерними ознаками економіки, яка базується на використанні знанневих чинників, є домінування в структурі ВВП високотехнологічних галузей та інтелектуальних послуг, формування переважної частки національного доходу за рахунок інноваційної або технологічної ренти, високий рівень капіталізації компаній, основна вартість яких формується завдяки нематеріальним активам, тобто інтелектуальній складовій. Економіка знань є підґрунтям і головною складовою «інноваційної економіки». Її фундаментальна основа – це високоякісний людський капітал, що знаходить своє відображення у результатах фінансової та виробничої діяльності. Головна відмінність економіки знань від так званої «товарної економіки» полягає у безперервному технологічному оновленні виробництва та самовідтворенні його «знанневих» чинників, їх не відчуженні в процесі економічного обміну, швидкому оновленні та відносній доступності для використання.

Баланс між знаннями і ресурсами настільки змістився у бік першого, що знання стали одним з найважливіших чинників у визначенні стандартів життя – важливішим за землю, інструменти і працю. Сьогодні, найбільш технологічно розвинені економіки повністю засновані на знаннях.

У системі економіки знань провідне місце належить людині, яка здатна сформувати і розвинути таку сукупність продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій, що перебувають у її власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання її доходів (заробітків) та національного доходу. Іншими словами, рушійною силою економіки знань – є людський капітал.

Формування людського капіталу відбувається у таких найважливіших напрямках – освіта, охорона здоров'я та соціальний захист індивіду.

Освіта, як один із найважливіших напрямків формування людського капіталу в сучасному суспільстві, також стає елементом стратегії економічного зростання. Більшість вчених ототожнюють витрати на освіту з інвестиціями в людський капітал, що не лише приносять прями економічні і зовнішні соціальні вигоди, а й стимулюють економічне зростання. Тому, здійснимо порівняння витрат на освіту в розрізі країн, котрі входять до організації економічного співробітництва та розвитку і України, у таблиці 1.

З таблиці 1 бачимо, що фінансування освіти в Україні, та вищої, зокрема, бажає кращого. Хоча, у співвідношенні до ВВП показник є досить високим (8,1%), у грошовому виразі витрати на освіту становлять 13 млрд дол., у т.ч. на вищу освіту – 1,87 млрд дол. Якщо брати до уваги витрати на освіту на 10 000 населення, то ситуація є зовсім не втішною, Україна витрачає на освіту загалом 2862 тис. дол. США та 410 тис. дол. на вищу освіту. Для порівняння, загальні витрати на освіту на 10 000 населення є в 10 разів більшими в Австрії, Ірландії, Бельгії, Канаді, Новій Зеландії та в 15-20 разів більше витрачає на освіту на 10 000 населення Данія, Австралія, Канада, Швеція, США. Найвищими є витрати на вищу освіту на 10 000 населення в США, Канаді, Австралії, Швеції, Данії. Саме ці країни лідирують у світі в економічному і суспільному розвитку, а видатки цих країн на фінансування освіти можна розцінювати як стратегічні інвестиції в економіку своєї країни. І такі інвестиції у сферу освіти є виправданими, оскільки бачимо зворотній ефект – саме ці країни лідирують за обсягами ВВП у світі. Іншими словами, інвестиції в освіту окупуються як для країни, так і для окремого індивіда, про що свідчить розмір ВВП країн, наведений у таблиці 1.

Треба зазначити, що рівень та якість освіти ООН визнала показниками розвитку людського потенціалу, який забезпечує соціально-економічний прогрес суспільства загалом. Тому високорозвинуті країни щораз більше інвестують в освіту, оскільки вона забезпечує формування не лише інтелектуального, а й гуманітарного потенціалу нації. Останній визначається рівнем психічного та фізичного здоров'я нації, її соціального благопо-

луччя, моральності, духовності, інтелектуального розвитку, психологічної єдності, гуманітарної активності. Саме гуманітарний потенціал уможливає багате та успішне суспільство.

Людський капітал, як особливий вид капіталу, потребує належного соціального захисту. У широкому сенсі соціальний захист трактується багатьма джерелами, як діяльність держави щодо втілення в життя цілей та пріоритетних завдань соціальної політики, реалізації сукупності законодавчо закріплених економічних, правових і соціальних гарантій, що забезпечують кожному члену суспільства реалізацію найважливіших соціальних прав незалежно від його статі, національності, віку, місця проживання й інших обставин. У вузькому сенсі соціальний захист – це комплекс цілеспрямованих конкретних заходів економічного, правового та організаційного характеру, спрямованих на забезпечення прав і гарантій людини у сфері рівня її життя, на підтримку найуразливіших верств населення.

% ВВП

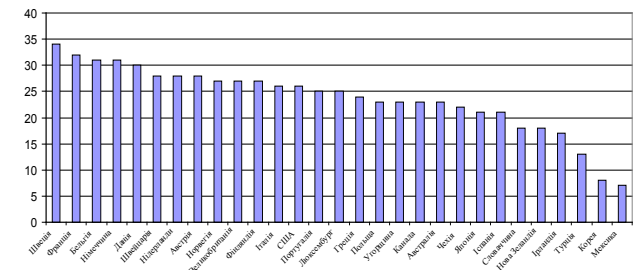

Рис. 1. Фінансове забезпечення соціального захисту населення, у % до ВВП*

* складено автором на основі [4, 9]

Фінансове забезпечення соціального захисту зазвичай здійснюється двома способами: за рахунок соціальних внесків або ж за рахунок податків і варіюється в розрізі країн. Особливу увагу питанням фінансування соціального захисту приділяють країни ОЕСР (рисунок 1).

Як бачимо з рисунку 1, найкраще, соціальний захист населення фінансується у Швеції, де ці витрати становлять 34% від ВВП. Досить високими

Таблиця 1

Витрати на освіту в абсолютних показниках, 2011 р., *

Країна	Розмір ВВП, млрд дол.	Витрати на освіту як частка ВВП, %		Витрати на освіту в абсолютних показниках, млрд дол.		Витрати на освіту в абсолютних показниках на 10 тис. населення, тис. дол.	
		Вся освіта	Вища освіта	Вся освіта	Вища освіта	Вся освіта	Вища освіта
США	14991	7,3	2,6	1094,3	389,8	34867	12420
Німеччина	3604	5,3	1,3	191,01	46,85	23493	5762
Франція	2776	6,3	1,5	174,9	41,6	26773	6368
Великобританія	2429	6,0	1,3	145,74	31,6	23116	5012
Канада	1737	6,1	2,5	109,96	43,43	32058	12662
Австралія	1515	6,0	1,6	90,9	24,24	41289	11010
Корея	1116	8,0	2,6	89,28	29,02	18272	5939
Швеція	539	6,7	1,8	36,11	9,7	39665	10655
Бельгія	514	6,7	1,5	34,44	7,71	32994	7386
Австрія	418	5,9	1,4	24,66	5,85	29392	7973
Данія	332	7,9	1,9	26,23	6,31	47317	11383
Фінляндія	263	6,4	1,9	16,83	5,0	31978	9500
Ірландія	221	6,3	1,6	13,92	3,54	29479	7497
Нова Зеландія	163	7,4	1,6	12,06	2,61	27865	6031
Україна	161	8,1	1,16	13,04	1,87	2862	410

* складено автором на основі [8]

є витрати на соціальний захист у Франції, Бельгії, Німеччині, Данії, де вони коливаються від 30% до 32% ВВП. У діапазоні 25% – 28% від ВВП складають витрати на соціальний захист у таких країнах як Швейцарія, Нідерланди, Австрія, Норвегія, Великобританія, Фінляндія, Італія, США, Португалія, Люксембург. Деяко меншими є витрати на соціальний захист населення в Ірландії, Новій Зеландії, Словаччині, Іспанії, Японії, Чехії, Австралії, Канаді, Угорщині, Польщі, Греції та становлять від 17% до 24% від ВВП. Найнижчими витрати на соціальний захист населення є в Мексиці, Кореї, Турції та становлять 7%-13% від ВВП. Для порівняння, витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення населення в Україні становить лише 8% від ВВП у 2011 [4]. Тобто, цими параметрами ми поступаємось тільки Мексиці.

В останні десятиліття спостерігається значне економічне зростання в країнах ОЕСР, яке супроводжується підвищенням рівня життя та умов праці, покращенням у сфері охорони здоров'я та освіти. Хоча самі тільки матеріальні блага не можуть збільшити добробут в усьому світі, проте рівень абсолютної бідності знизився в країнах ОЕСР з 1950 року. Економічне зростання має не тільки політичну мету, воно дає ресурси для вирішення соціальних рівнів ізоляції, злиднів, соціального захисту.

Наведена вище інформація переконливо свідчить про те, що розвинуті країни давно зрозуміли пріоритетність розвитку людського капіталу, а всі пов'язані з ним витрати розглядають як інвестиції у розвиток суспільства, економіки країни тощо.

Фінансове забезпечення людського капіталу також реалізуються через систему охорони здоров'я та інші пов'язані заходи, які дозволяють людям бути більш економічно ефективними.

Економісти, демографи, і політики давно обговорюють взаємозв'язок між системою охорони здоров'я та економічним благополуччям. Ряд досліджень показали, що погано розвинута система охорони здоров'я, недостатня її фінансове забезпечення, негативно впливає на вікову структуру населення країни, у якій переважають особи непрацездатного віку.

Підвищення ефективності системи охорони здоров'я позитивно впливає на зростання доходів та накопичення активів як на рівні домогосподарств так і на рівні держави. Слід відмітити, що здорові люди працюють краще та є фізично і розумово сильнішими, отже, більш імовірно, будуть продуктивними, щоб отримувати вищі доходи. Здорові люди живуть довше, відповідно мають більше можливостей для отримання економічних вигод від інвестицій у людський капітал.

Поліпшення здоров'я призводить до більшої тривалості життя, що може привести до більш високого рівня заощаджень фізичних осіб. Збільшення заощаджень населення зменшує тиск на систему пенсійного забезпечення та створює додаткові фінансові ресурси, які можуть бути використані для майбутніх інвестицій та накопичення активів.

Оцінки окремих досліджень показують, що поліпшення здоров'я людей пов'язане з більш високими доходами. Люди у відмінному здоров'ї мають доходи на 10 -13 відсотків вищі, ніж ті, хто має більш слабе здоров'я. Сім'ї, що мають належний догляд за здоров'ям, здатні продукувати на 25% більше активів, ніж сім'ї, які позбавлені належної охорони здоров'я. Це дозволяє їм переводити більшу частку цих активів у фінан-

сові заощадження, ювелірні виробы, нерухомість та споживчі товари тривалого користування, що в майбутньому може бути використано для фінансової підтримки та забезпечення особистих потреб у пенсійному віці [5].

Поліпшення доступу до послуг з охорони здоров'я може також сприяти економічному розвитку та допомогти окремим особам і сім'ям вивратися з бідності. Існує велика кількість досліджень, які доводять прямий зв'язок між системою охорони здоров'я та економічним зростанням суспільства.

Отже, між здоров'ям нації та економічним розвитком, добробутом і багатством країни існує тісний взаємозв'язок. Для того, щоб скористатися вигодами з даної ситуації, держава та окремі громадяни повинні інвестувати більше ресурсів у галузь охорони здоров'я, що в кінцевому підсумку, підвищить продуктивність людського капіталу. У таблиці 2 наведено видатки на охорони здоров'я окремих країн.

Таблиця 2
Видатки на охорону здоров'я,
у відсотках до ВВП [7]

Країна	2008	2009	2010	2011
Австралія	8,8	9,0	9,0	9,0
Австрія	10,5	11,1	11,0	10,6
Білорусія				
5,9	6,1	5,6	5,3	
Бельгія	10,0	10,7	10,5	10,6
Болгарія	7,0	7,2	7,6	7,3
Канада				
10,3	11,4	11,4	11,2	
Чехія	6,8	8,0	7,5	7,4
Данія	10,2	11,5	11,1	11,2
Фінляндія	8,3	9,2	9,0	8,9
Франція	11,0	11,7	11,7	11,6
Грузія	9,0	10,2	10,2	9,9
Німеччина	10,7	11,7	11,5	11,1
Греція	10,9	11,2	10,8	10,8
Угорщина	7,5	7,7	7,8	7,7
Ірландія	8,8	9,4	9,2	9,4
Італія	9,0	9,5	9,5	9,5
Латвія	6,6	6,8	6,7	6,2
Литва	6,6	7,5	7,0	6,6
Нідерланди	11,0	12,0	12,1	12,0
Норвегія	8,6	9,7	9,3	9,1
Польща	6,9	7,2	7,0	6,7
Португалія	10,2	10,8	10,7	10,4
Іспанія	8,9	9,6	9,6	9,4
Швеція	9,2	9,9	9,6	9,4
Україна	6,6	7,8	7,8	7,2
Великобританія	8,7	9,7	9,6	9,3
США	16,6	17,7	17,6	17,9

Як бачимо з таблиці 2, найвищими є видатки на охорону здоров'я в США, які становили 17,9% ВВП у 2011 році. Наступними йдуть Європейські країни, де видатки на охорону здоров'я становлять більше 10%, а саме – Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Нідерланди, Португалія. Також високими є видатки на систему охорони здоров'я в Канаді, Австралії, Норвегії, Фінляндії, Грузії, Ірландії, Італії, Швеції, Великобританії – в цих країнах частка видатків на охорону здоров'я коливається в межах 9-10% ВВП.

Видатки на охорону здоров'я в Україні становили 7,2% ВВП у 2011 році, попередні два роки вони становили 7,8% ВВП. Тобто, простежується спадаюча динаміка обсягів цих витрат. Фінансування галузі охорони здоров'я знаходиться на суттєво нижчому рівні у порівнянні з економічно розвинутими країнами. Крім того, якщо взяти до уваги абсолютні видатки на фінансування системи охорони здоров'я, то вони будуть ще меншими через постійно спадаючі обсяги ВВП впродовж останніх років.

За даними Інституту соціології НАНУ, серед найнеобхідніших потреб найменш задоволеними є потреби громадян у здоров'ї – 51,3%, до того ж, 58,8% громадян не вистачає необхідної медичної допомоги; продуктів харчування – 43,6%; якісного житла – 40,9%.

За оцінками експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), при рівні витрат на охорону здоров'я нижчому 5% обсягу ВВП економіка стає неефективною.

Висновки і пропозиції. Нашій державі для сталого економічного зростання необхідно забезпечити належний розвиток людського капіталу, який стає основним фактором розвитку економіки на сучасному етапі.

Для підвищення добробуту населення та економіки країни необхідно суттєво покращити рівень ефективності функціонування та доступу системи охорони здоров'я. Здоров'я нації є необхідною умовою для економічного процвітання. Саме воно впливає на економічні результати з точки зору продуктивності праці, робочої сили, людського капіталу і державних витрат.

Здійснюючи як державні, так і приватні інвестиції у розвиток людського капіталу, необхідно змінити орієнтири – з короткострокових на довгострокові, адже на отримання віддачі від інвестицій в людський капітал, потрібно більше часу ніж при здійсненні інвестицій в інші форми капіталу, та процес віддачі цих інвестицій значно довший.

Інвестиції в освіту необхідно здійснювати на всьому проміжку життя людини, не обмежуючи їх лише навчанням у школі та вузі, навчатися, підвищувати свою кваліфікацію відповідно до вимог ринку, потрібно постійно протягом життя.

Для збереження та зміцнення здоров'я населення слід своєчасно забезпечити доступність медичних послуг, незалежно від рівня доходів та місця проживання. Також доцільно проводити пропаганду здорового способу життя, що призведе до зниження державних витрат при наданні медичної допомоги.

Список літератури:

1. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – Київ: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 254 с.
2. Длугопольський О. В. Суспільний сектор економіки і публічні фінанси в епоху глобальних трансформацій: монографія / Длугопольський О. В. – Тернопіль: Екон. Думка ТНЕУ, 2011. – 632 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник. Київ, 2012. – 119 с.
5. Jermolajeva E., Znotina D. Investments in the Human Capital for Sustainable Development of Latvia [Web-resource]. Currently available at: <http://www.regionalstudies.org>.
6. Financing social protection: the employment effect. OECD Employment Outlook. (2007). [Web-resource]. Currently available at: <http://www.oecd.org/els/emp/40776791.pdf>.
7. Health expenditure, total (% of GDP). (2011). [Web-resource]. Currently available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.TOTL.ZS>
8. OECD (2012), Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing. [Web-resource]. Currently available at: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2012-en>
9. Shareen Joshi (January, 2012). Reproductive health and economic development: what connections should we focus on? [Web-resource]. Currently available at: <http://www.prb.org>.

Константюк Н. И.

Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя

МЕХАНИЗМ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ЭКОНОМИКИ ГОСУДАРСТВА

Резюме

Исследован механизм финансового обеспечения развития человеческого капитала и его влияние на конкурентоспособность экономики государства. Обусловлено необходимость государственной поддержки надлежащего медицинского обслуживания, социальной защиты и развития образования и науки. Это в результате приведет к экономическому росту страны и социального благополучия.

Ключевые слова: человеческий капитал, финансовое обеспечение человеческого капитала, образование, здравоохранение, социальная защита, экономика и государство.

Konstantiuk N. I.

Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University

FINANCIAL SUPPORT MECHANISM OF HUMAN CAPITAL AND ITS IMPACT ON COMPETITIVENESS OF ECONOMY OF THE STATE

Summary

The mechanism of financial support the development of human capital and its impact on the competitiveness of the state economy are researched. The state should contribute in various ways to provide the proper health care, social protection, and development of education and science. It will result in the economic growth of the country and social welfare.

Key words: human capital, financial support of human capital, education, health care, social protection, economics and state.